

NORGES TEKNISK-
NATURVITENSKAPELIGE UNIVERSITET
INSTITUTT FOR FYSIKK

Faglig kontakt under eksamen:
Inst. for fysikk, Gløshaugen
Professor Bjørn Torger Stokke 735 93434

BOKMÅL

EKSAMEN I EMNE SIF4005 FYSIKK

For kjemi og materialteknologi
Onsdag 13. desember 2000 kl. 09.00 – 14.00.

Tillatte hjelpemidler: Typegodkjent kalkulator med tomt minne i samsvar med liste utarbeidet av NTNU
O. Jahren og K.J. Knutsen: Formelsamling i matematikk
K. Rottmann: Mathematische Formelsammlung
K. Rottmann; Matematisk formelsamling
S. Barrett og T.M. Cronin: Mathematical Formulae

En del formler, uttrykk og definisjoner er vedlagt.

Sensur faller i uke 2, 2001.

OPPGAVE 1

En sfærisk symmetrisk ladningsfordeling har en ladningstetthet $\rho = \rho(r)$ som avhenger av avstanden r fra origo:

$$\rho = \rho(r) = \begin{cases} \rho_0 (1 - r^2/R^2) & \text{for } 0 \leq r \leq R \\ 0 & \text{for } r > R \end{cases}$$

hvor ρ_0 (antatt > 0) er ladningstettheten i origo. Vi regner at permittiviteten er ϵ_0 i hele rommet.

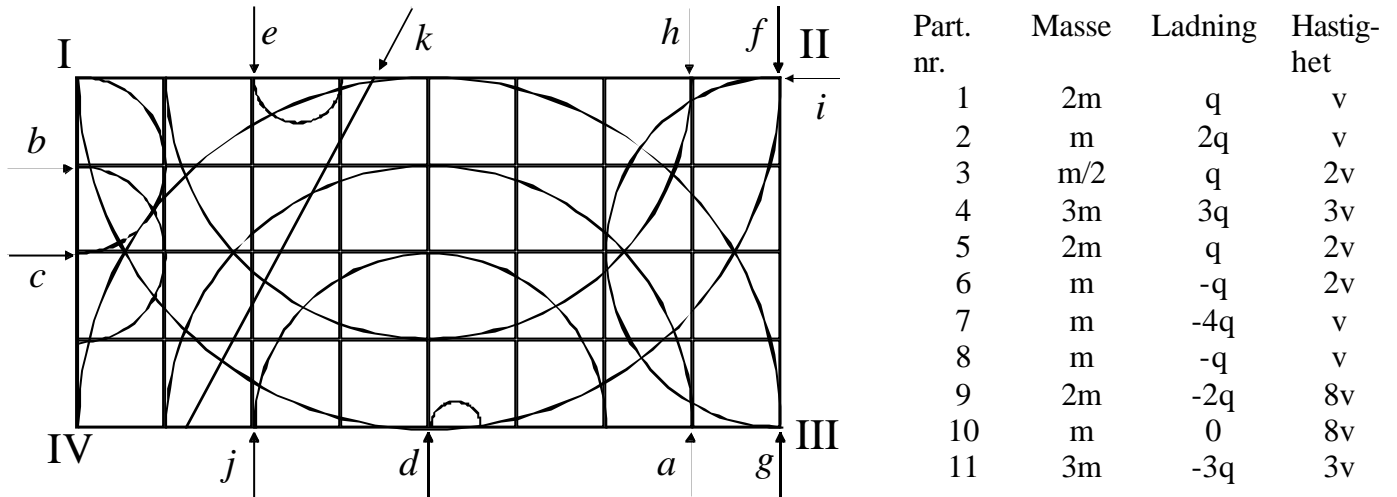
- a) Lag en figur av ladningstettheten som funksjon av r . Vis at den totale ladningen i fordelingen, Q , er gitt ved:

$$Q = \frac{8\rho_0}{15} R^3$$

- b) Bestem det elektriske feltet og potensialet $V(r)$ for $r > R$. Velg nullreferanse for potensialet ved $r \rightarrow \infty$. Vis at svarene for det elektriske feltet og potensialet for $r > R$ blir det samme som for en like stor punktladning plassert i origo.
- c) Bestem det elektriske feltet for $r \leq R$. Tegn en figur av størrelsen til det elektriske feltet for $0 \leq r \leq \infty$. Beregn det elektriske potensialet $V(r)$ for $r \leq R$.
- d) I tillegg til ladningen gitt ved $\rho(r)$ over, legges det på en totalladning $-5Q$ jevnt fordelt over et kuleskall ved $r=R$. Hvilke endringer fører dette til i det elektriske feltet og potensialet ?

OPPGAVE 2

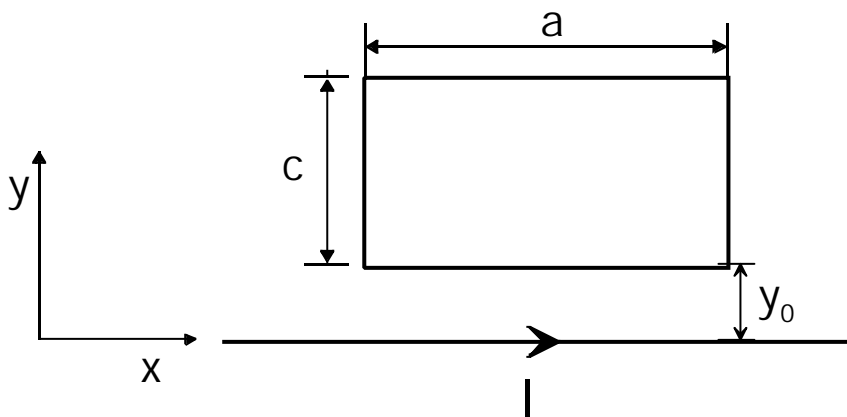
- a) Figur 1 viser spor etter 11 partikler, angitt ved $a-k$, gjennom et område med homogent magnetfelt. Området med magnetfeltet er angitt ved hjørnene I-IV i et rektangel. Partiklene går inn i området med konstant magnetfelt angitt ved pilene for partiklene. Et spor er en rett linje, de øvrige er halvsirkler. Tabellen til høyre for figur 1 angir masse, ladninger og hastigheter for de 11 partikler som svarer til sporene som vist i figur 1.

Figur 1. Spor av ladede partikler gjennom homogent magnetfelt

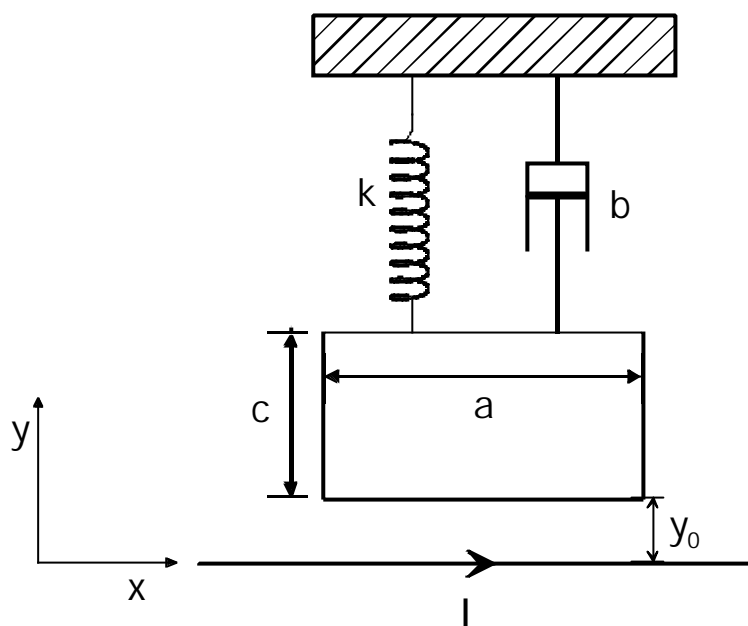
Hvilket spor svarer til hvilken partikkel i figur 1? (Begrunn svaret). Hvilken retning har magnetfeltet?

- b) En rektangulær ledersløyfe med sidekanter a og c er plassert i xy planet med sidekantene parallelle med x - og y -aksen. Ledersløyfen er plassert med en avstand y_0 fra en (uendelig lang) leder som er parallell x -aksen og som fører en likestrøm I i positiv x -retning. Figur 2 viser en skjematisk skisse av oppsettet. Beregn den magnetiske fluks gjennom den rektangulære ledersløyfen. Beregn nettokraften på den rektangulære strømsløyfa når det sendes en likestrøm I_2 gjennom den rektangulære ledersløyfa med retning mot klokka.

Figur 2. Rektangulær strømsløyfe i xy -plan, og rett, strømførende leder.

- c) Den rektangulære strømsløyfa blir nå satt inn som en del av et mekanisk svingesystem. Strømsløyfa har masse m , og er hengt opp ved en fjær med fjærkonstant k , og en mekanisk demper med motstandskoeffisient b . Ledersløyfa er opphengt slik at den vil ha likevektsavstanden y_0 fra lederen langs x -aksen når det ikke går noen strøm I i denne. Situasjonen er skjematisk illustrert i figur 3.

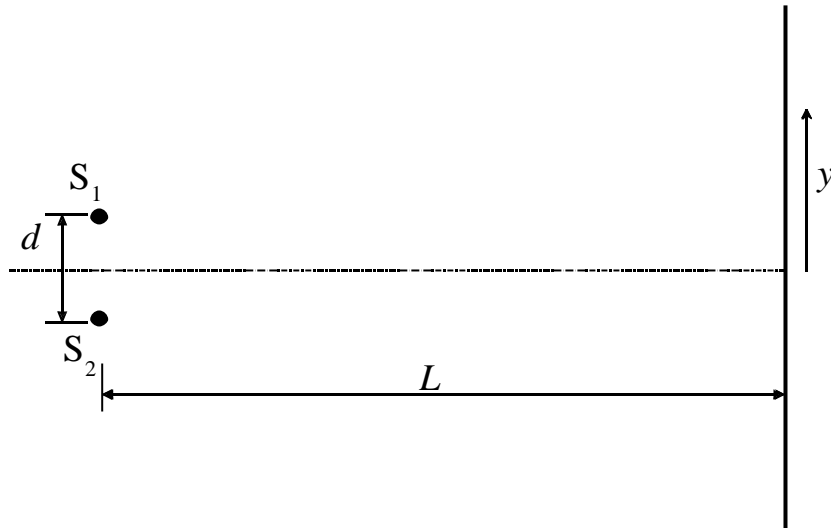
Figur 3. Rektangulær strømsløyfe som del av mekanisk svingesystem.

Det sendes en likestrøm $I = 200$ A gjennom lederen parallelt med x -aksen, og det observeres at ledersløyfen forskyves en avstand y_1 når (like-)strømmen i den rektangulære sløyfen økes fra 0 til I_2 . Anta at $y_1 \ll y_0$ og finn et uttrykk for I_2 på grunnlag av observert forskyvning av ledersløyfa. Beregn I_2 når følgende data er kjent: $k = 1$ N/m, $a = 0.2$ m, $c = 0.1$ m, $b = 0.02$ Ns/m, $y_0 = 5$ cm, og $y_1 = 0.5$ mm.

- d) Vi sender nå en vekselstrøm $I = I_0 \cos(\omega t)$ gjennom den rette lederen. Den rektangulære ledersløyfen fører fortsatt en likestrøm, I_2 . Anta at resistansen i ledersløyfen er så stor at vi kan se bort fra induert strøm i den rektangulære ledersløyfen, og at forskyvningen $y_1 \ll y_0$, og finn et uttrykk for kraften som virker på ledersløyfen. Utled en formel for amplituden av svingningene som sløyfen nå utfører.
- e) Hva må frekvensen av vekselstrømmen være for at vi skal få resonans i systemet når $m = 40$ g og $k = 1$ N/m? Dempingskoeffisienten $b = 0.02$ Ns/m. Beregn svingeamplituden ved resonans ved $I_0 = 50$ A, $I_2 = 50$ A, og data for systemet ellers er som gitt i oppgave 2c).
- f) Vurder antakelsene om at vi har sett bort fra induert strøm i den rektangulære strømsløyfa og at vi har antatt $y_1 \ll y_0$.

OPPGAVE 3

Figur 4 viser to koherente lyskilder S_1 og S_2 som er plassert i en innbyrdes avstand d fra hverandre normalt på den optiske akse (koherent: sender ut lys med samme frekvens og fase. Vi antar også samme amplitude her). Den resulterende intensitetsfordelingen observeres på en skjerm i en avstand L fra de to lyskildene.

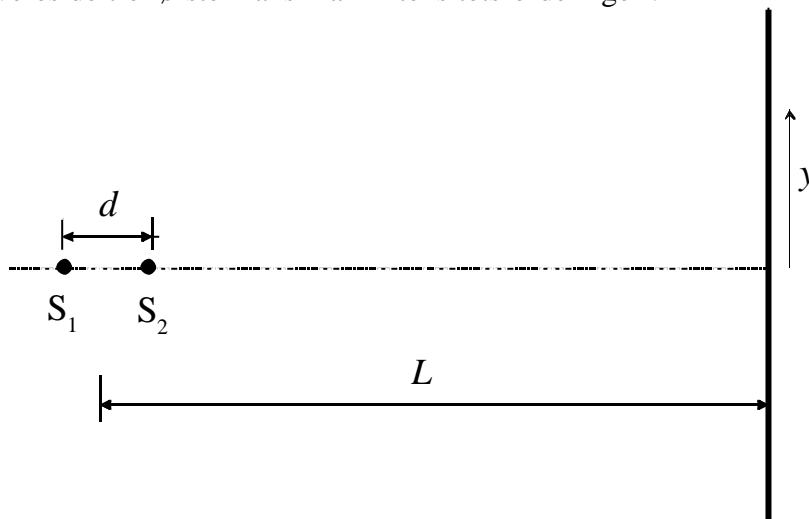
Figur 4 To koherente lyskilder arrangert normalt på optisk akse.

- a) Hva beskriver formelen

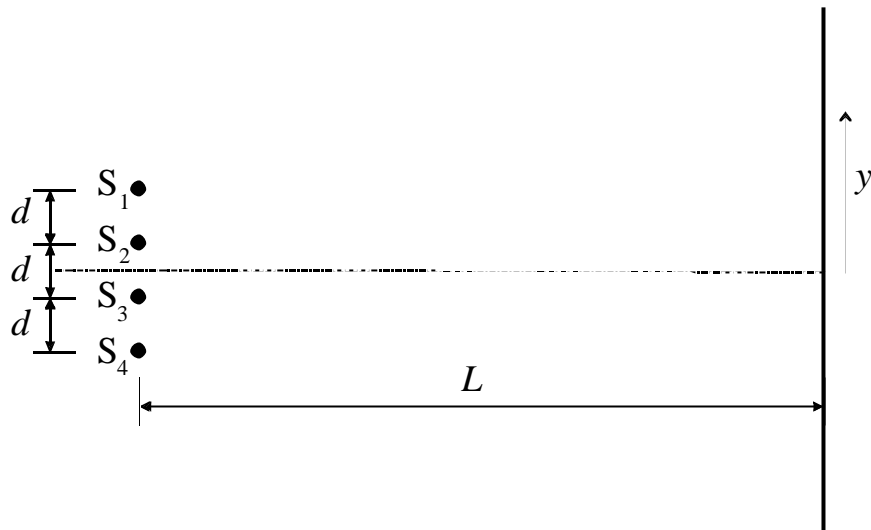
$$I = I_0 \cos^2(\mathbf{j} / 2)$$

i dette tilfellet? Beskriv alle størrelser og sett opp sammenhengen mellom φ og geometriske faktor(er) og egenskaper til lyskilden.

- b) Figur 5 viser to koherente lyskilder S_1 og S_2 som er plassert i en innbyrdes avstand d fra hverandre parallelt på den optiske akse. Anta at $L \gg d$ og beskriv intensitetsfordelingen på observasjonsskjermen i en avstand L fra midtpunktet av punktkildene i dette tilfellet. Anta at $d = 5.5 \lambda$. For hvilke $y > 0$ observeres de tre første maksima i intensitetsfordelingen?

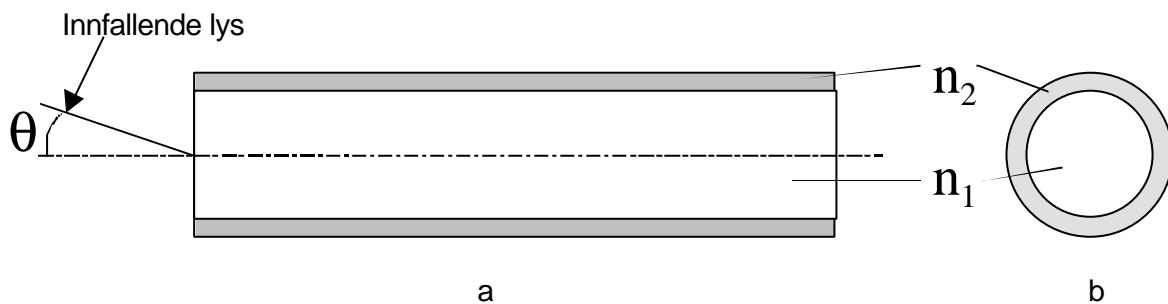

Figur 5 To koherente lyskilder arrangert parallelt optisk med akse

Figur 6 Fire koherente lyskilder arrangert normalt på optisk akse

- c) Figur 6 viser fire koherente lyskilder arrangert på en rett linje normalt på optisk akse og med innbyrdes avstand d mellom hver av kildene. Bruk viserdiagram og tegn opp situasjonene som tilsvarer første bimaksimum, tredje minimum, og første hovedmaksimum i intensiteten. Angi faseforskjeller for disse tre tilfellene. Hva er forholdet mellom intensiteten til første bimaksimum og første hovedmaksimum? Beregn posisjonene for første bimaksimum, tredje minimum og første hovedmaksimum på observasjonsskjermen når $\lambda = 633 \text{ nm}$, $d = 3 \mu\text{m}$ og $L = 1.5 \text{ m}$.
- d) En optisk fiber består av en glasskjerne med brytningsindeks n_1 omgitt av et belegg ("coating") med brytningsindeks $n_2 < n_1$. Anta at lys sendes inn i den optiske fiberen fra luft med en vinkel θ i forhold til fiberaksen, slik figur 7 viser. Hva er den største verdien av θ som gjør at lyset brer seg i den optiske fiberen? Beregn den numeriske verdien av θ når $n_1 = 1.58$ og $n_2 = 1.53$.

Figur 7. Lengde- (a) og tverrsnitt (b) av optisk fiber

Oppgitte formler og enheter:

Definer alle størrelser du bruker i formlene.

For dempede, fri svingninger:

$$x(t) = A e^{-\left(\frac{b}{2m}\right)t} \cos(\omega_d t + \mathbf{j})$$

$$\omega_d = \sqrt{\frac{k}{m} - \frac{b^2}{4m^2}}$$

For tvungne svingninger:

$$x(t) = \frac{F_0}{\sqrt{b^2 + \left(\omega m - \frac{1}{\omega k}\right)^2}} \cos(\omega t + \mathbf{j}) \quad ,$$

$$\tan(\mathbf{j}) = \frac{\omega m - \frac{1}{\omega k}}{b}$$

Coulombs lov:

$$\vec{F} = \frac{1}{4\pi\epsilon} \frac{q_1 q_2}{r^2} \vec{e}_r$$

Elektrisk potensial

$$\vec{E} = -\nabla V$$

Gauss lov:

$$\oiint \vec{D} \cdot d\vec{A} = Q_{inne} \quad \oiint \vec{E} \cdot d\vec{A} = \frac{Q_{inne}}{\epsilon}$$

Isotrope medier: $\vec{D} = \epsilon \vec{E}$

Permittivitet:

$$\epsilon = \epsilon_r \epsilon_0$$

Kapasitans:

$$C = \frac{Q}{V}$$

Kapasitans for platekondensator:

$$C = \epsilon \frac{A}{d}$$

Parallellkopling av kapasitanser:

$$C = \sum_i C_i$$

Serikopling av kapasitanser:

$$\frac{1}{C} = \sum_i \frac{1}{C_i}$$

Biot-Savarts lov:

$$d\vec{B} = \frac{\mu_0}{4\pi} \frac{I d\vec{l} \times \vec{e}_r}{r^2}$$

Amperes lov:

$$\oint \vec{H} \cdot d\vec{l} = I_{kryssende} \quad \oint \vec{B} \cdot d\vec{l} = \mu_0 I_{kryssende}$$

Magnetisk kraft på strømførende leder:

$$d\vec{F} = I d\vec{l} \times \vec{B}$$

Faradays lov:

$$\mathbf{e} = -\frac{d\Phi_B}{dt}$$

Lenz lov: En induert strøm er alltid slik at den forsøker å motvirke forandringen i den magnetiske fluks som er årsak til strømmen.

Magnetisk fluks:

$$\Phi_B = \int \vec{B} \cdot d\vec{A}$$

Avbildning ved tynn linse:

$$\frac{1}{p} + \frac{1}{q} = \frac{1}{f}, \text{ eller: } \frac{1}{u} + \frac{1}{v} = \frac{1}{f}$$

Snells brytningslov

$$n_1 \sin \mathbf{q}_1 = n_2 \sin \mathbf{q}_2$$

Bølge i +x retning:

$$y(x, t) = A \sin(\omega t - kx), \quad k = \frac{2\pi}{\lambda}$$

Intensitetsfordeling ved diffraksjon og interferens fra gitter:

$$I = I_0 \left[\frac{\sin\left(\frac{p a \sin \alpha}{l}\right)}{\frac{p a \sin \alpha}{l}} \right]^2 \left[\frac{\sin\left(\frac{N p d \sin \alpha}{l}\right)}{\sin\left(\frac{p d \sin \alpha}{l}\right)} \right]^2$$

Fysiske konstanter:

$$\mu_0 = 4\pi \cdot 10^{-7} \text{ H/m}$$

$$\epsilon_0 = 8.85419 \cdot 10^{-12} \text{ F/m}$$

$$e = 1.6019 \cdot 10^{-19} \text{ C (elementærladning)}$$

$$m_e = 9.109 \cdot 10^{-31} \text{ kg (elektronets masse)}$$

$$g = 9.807 \text{ m/s}^2$$

Dekadiske prefikser

Symbol	Navn	Tallverdi
E	exa	10^{18}
P	peta	10^{15}
T	tera	10^{12}
G	giga	10^9
M	mega	10^6
K	kilo	10^3
h	hekto	10^2
da	deka	10^1
d	desi	10^{-1}
c	centi	10^{-2}
m	milli	10^{-3}
μ	mikro	10^{-6}
n	nano	10^{-9}
p	piko	10^{-12}
f	femto	10^{-15}
a	atto	10^{-18}

Størrelse

Navn	Symbol
elektrisk feltstyrke	E
elektrisk potensial	V
permittivitet	ϵ
relativ permittivitet	ϵ_r
elektromotorisk spenning/kraft	e
vinkelfrekvens	ω
vinkel	$a, b, g \dots$
romvinkel	W
lengde	l
areal	A
volum	V
tid	t
frekvens	f
bølgelengde	λ
masse	m
kraft	F
trykk	p
arbeid	A, W
energi	E, J
effekt	P
termodynamisk temperatur	T
celcius temperatur	$t, \text{ }^\circ\text{C}$
varme, varmemengde	Q
elektrisk strøm	I
elektrisk ladning	Q, q
elektrisk potensialdifferanse, spenning	U, V
kapasitans	C
magnetisk feltstyrke	H
magnetisk fluks	F_B
magnetisk flukstetthet	B
hastighet	v
intensitet	I
induktans	L
resistans	R
kondutans	G
impedans	Z
reaktans	X

SI – enhet

Navn	Symbol
volt/meter	V/m
volt	V
farad/meter	F/m
volt	V
invers-sekund	s^{-1}
radian	rad
steradian	sr
meter	m
kvadratmeter	m^2
kubikmeter	m^3
sekund	s
hertz	Hz
meter	m
kilogram	kg
Newton	$N = \text{kg m s}^{-2}$
Pascal	$\text{Pa} = \text{N m}^{-2}$
Joule	$J = \text{Nm}$
Joule	J
watt	$W = J/s$
Kelvin	K
grad celcius	$^\circ\text{C}$
joule	J
ampere	A
coloumb	$C = \text{As}$
volt	$V = \text{kg m}^2 \text{s}^{-3} \text{A}^{-1} = J \text{A}^{-1} \text{s}^{-1}$
farad	$F = \text{As V}^{-1}$
ampere pr. meter	A/m
weber	$\text{Wb} = \text{Vs}$
tesla	$T = \text{Wb/m}^2$
meter pr. sekund	m/s
watt pr. kvadratmeter	W/m^2
henry	$H = \text{V A}^{-1} \text{s}$
ohm	$\Omega = \text{V A}^{-1}$
siemens	$S = \Omega^{-1}$
ohm	Ω
ohm	Ω